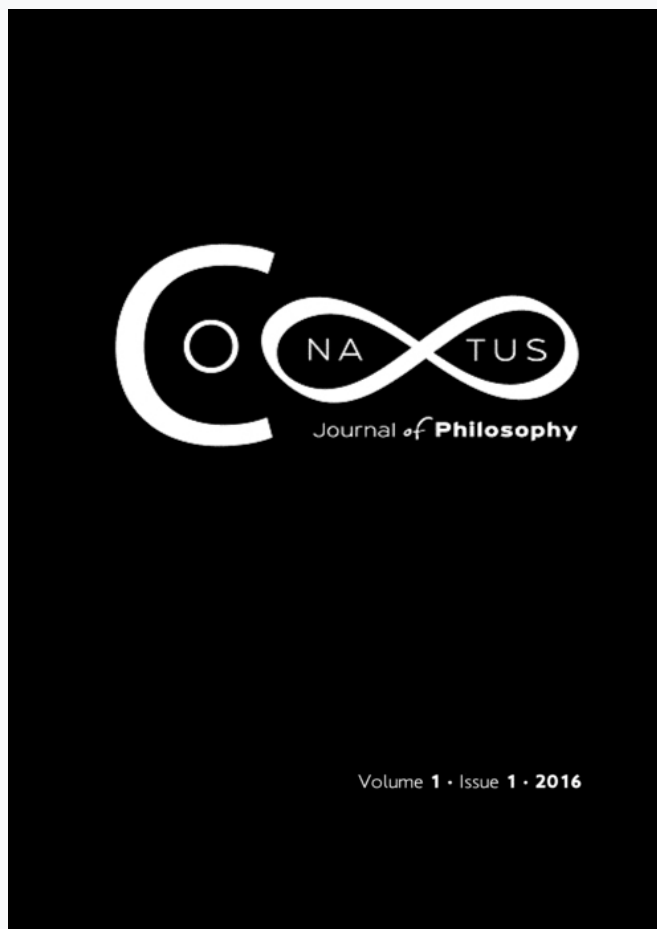

Conatus - Journal of Philosophy

Vol 1, No 1 (2016)

Conatus - Journal of Philosophy

Carl Schmitt: A Theory on Politics and Theology

Eleni Lamprou

doi: [10.12681/conatus.11845](https://doi.org/10.12681/conatus.11845)

Copyright © 2017, Eleni Lamprou

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Lamprou, E. (2017). Carl Schmitt: A Theory on Politics and Theology. *Conatus - Journal of Philosophy*, 1(1), 49–56.
<https://doi.org/10.12681/conatus.11845>

Τεύχος **1** • Φεβρουάριος **2016**

**Περιοδική Έκδοση του Εργαστηρίου
Εφαρμοσμένης Φιλοσοφίας**

Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής &
Ψυχολογίας
Φιλοσοφική Σχολή
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών

Τεύχος 1 • Φεβρουάριος 2016

ISSN: 2459-3842

Υπεύθυνος Έκδοσης

Ευάγγελος Πρωτοπαπαδόκης
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΗΘΙΚΗΣ, ΤΜΗΜΑ Φ.Π.Ψ., ΕΚΠΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Διεύθυνση/ Αρχισυνταξία

Δέσποινα Βερτζάγια
ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Συντακτική Επιτροπή Έκδοσης

Τρισεύγενη Γεωργακοπούλου
ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Χρίστος Καμέρης
ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Κωνσταντίνος Σαρρής
ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Σπύρος Χαλβαντζής
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Επιστημονική Επιτροπή Έκδοσης

Γεώργιος Βασιλάρος
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ Φ.Π.Ψ., ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΕΚΠΑ

Βάνα Νικολαΐδου-Κυριανίδου
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ Φ.Π.Ψ., ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΕΚΠΑ

Γεώργιος Στείρης
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ, ΤΜΗΜΑ Φ.Π.Ψ., ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΕΚΠΑ

Γραφιστική επιμέλεια, σελιδοποίηση & στίξο

Αχιλλέας Κηεισούρας

Σχεδιασμός λογοτύπου

Αντιγόνη Παναγιωτίδου

e-mail επικοινωνίας & υποβολής άρθρων: conatus@ppp.uoa.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Editorial	7
Ενότητα 1: Μεταφράσεις	
LEO STRAUSS, ΤΑ ΤΡΙΑ ΚΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ <i>Δέσποινα Βερτζάγια</i>	11
Ενότητα 2: Άρθρα	
ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗ HANNAH ARENDT <i>Κατερίνα Καρούνια</i>	31
ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ: Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ <i>Θάνος Κιοσόγλου</i>	41
CARL SCHMITT: ΜΙΑ ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ <i>Ελένη Λάμπρου</i>	49
Η ΚΑΤΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑ- ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ <i>Σπύρος Χαλβαντζής</i>	57
Ενότητα 3: Βιβλιοπαρουσιάσεις	
ΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΕΙΟ ΕΡΓΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΙΣΔΥΤΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗ Κορνήλιος Καστοριάδης, Η ελληνική ιδιαιτερότητα: Θουκυδίδης, Η ισχύς και το δίκαιο <i>Τρισεύγενη Γεωργακοπούλου</i>	71
Ενότητα 4: Συνεντεύξεις	
Η ΗΘΙΚΗ ΣΗΜΕΡΑ <i>Συνέντευξη με τον Peter Singer</i>	79

Carl Schmitt: Μια θεωρία περί την πολιτική και τη θεολογία

Ελένη Λάμπρου

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στο έργο του Πολιτική Θεολογία: *Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη θεωρία περί κυριαρχίας*, ο Carl Schmitt πραγματεύεται το θέμα της κυριαρχίας και τις περιπτώσεις κάτω από τις οποίες δύναται να αναδειχθεί ο *κυρίαρχος*. Εν τούτοις, η θεωρία του Schmitt βρίσκεται αντιμέτωπη με μία ποικιλία προβλημάτων, όταν οι απόψεις του νομικού τίθενται κάτω από το μικροσκόπιο της έννομης τάξης. Ο Schmitt όμως επιλύει, με ένα μοναδικό τρόπο, κάθε νομικό πρόβλημα που έρχεται να ‘συγκρουστεί’ με τη θεωρία του, υπενθυμίζοντάς μας, πάντα, τις ναζιστικές του καταβολές.

Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη τα ιστορικά παραδείγματα ηγεσιών που έλαβαν αποτρόπαια σκληρές αποφάσεις για τον λαό, στο όνομα μίας *ελέω θεού βασιλείας*, η θεωρία της Πολιτικής Θεολογίας τίθεται υπό αμφισβήτηση. Εν τούτοις, η εγγενής στο έργο σύλληψη μίας ανώτερης, υπερβατικής δύναμης, υπεύθυνης για τη λήψη αποφάσεων, είναι η ίδια που επιλύει το ηθικο-πολιτικό πρόβλημα. Πόσο σημαντική όμως είναι η μεταφυσική στα πλαίσια ενός κράτους δικαίου;

Ο Carl Schmitt επιχειρεί να εξετάσει όλα όσα προαναφέρθηκαν υπό το πρίσμα της νομικής επιστήμης. Στην παρούσα μελέτη, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε πρωτίστως τον ορισμό της κυριαρχίας και της απόφασης του κυριάρχου, κατά τον Schmitt, ούτως ώστε να μεταβούμε στο ζήτημα της Πολιτικής Θεολογίας.

I. Ορισμός της κυριαρχίας

Η *Πολιτική θεολογία* του Schmitt πραγματεύεται την έννοια της κυριαρχίας, έννοια που συνδέεται άμεσα με την κατάσταση έκτακτης ανάγκης, στο μέτρο που η τελευταία επιτρέπει να αναδειχθεί το ποιος είναι ο πραγματικός κυρίαρχος εντός μιας πολιτικής κοινότητας. Με άλλα λόγια, ο κυρίαρχος αναφαίνεται στην περίπτωση εκείνη η οποία δεν μπορεί να «ομαλοποιηθεί» υπαγόμενη στους κανόνες του ισχύοντος νομικού καθεστώτος. Όπως σημειώνει ο ίδιος, «*ένας γενικός κανόνας, όπως είναι ο κανονικά ισχύων κανόνας δικαίου, δεν μπορεί ποτέ να συλλάβει μian απόλυτη εξαίρεση κι επομένως ούτε και μπορεί να θεμελιώσει πλήρως την απόφαση ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια*

γνήσια έκτακτη περίπτωση ανάγκης».¹ Επομένως, το ερώτημα που θέτει ο Schmitt, ως απάντηση στον νομικό θετικισμό, είναι το ποιος, σε μια περίπτωση έκτακτης ανάγκης, είναι εκείνος που θα υπερασπιστεί τη δημόσια ασφάλεια και τάξη και ποιός εν τέλει θα επιδιώξει την *salut public* (κοινή σωτηρία).

Συγκεκριμένα, ο ίδιος θεωρεί πως, μέσα σε μια ισχύουσα τάξη δικαίου, δεν μπορεί να ορισθεί ακριβώς η κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Αντίθετα, μπορούμε να αναφερθούμε σε μια κατάσταση άκρας ανάγκης (*extremus necessitatis casus*), π.χ. στη διακινδύνευση της κρατικής υπόστασης. Σε μια τέτοια περίπτωση, μπορεί να ορίζεται από το σύνταγμα ποιος θα πρέπει να λάβει δράση (ή, πιο συγκεκριμένα, ποιος επιτρέπεται να λάβει δράση), όμως σε καμία περίπτωση δεν είναι δυνατόν να καθορίζονται οι αρμοδιότητες και οι ενέργειες στις οποίες αυτός θα προβεί. Υπό αυτούς τους όρους, ο Schmitt υποστηρίζει ότι «*κυριάρχος είναι εκείνος που αποφασίζει αν όντως είμαστε αντιμέτωποι με μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης και τελικά αν πρέπει αυτή η κατάσταση να αρθεί ή όχι*».²

Με άλλα λόγια, ο κυριάρχος είναι εκείνος που αποφασίζει αν το σύνταγμα θα ανασταλεί εξ ολοκλήρου (*in toto*) ή εν μέρει. Αυτό σημαίνει ότι έχει την ευθύνη της αναστολής του συντάγματος, καθώς και τον τελευταίο λόγο για το αν πρέπει να τεθεί ξανά σε εφαρμογή. Όπως ο ίδιος γράφει: «*Στατιστικό στοιχείο της κατάστασης έκτακτης ανάγκης είναι η απεριόριστη δικαιοδοσία και η αναστολή της υφιστάμενης τάξης*».³ Σε μία τέτοια περίπτωση αναφέρει ο ίδιος: «*το κράτος συνεχίζει να υφίσταται μόνο που δεν έχουμε κράτος δικαίου*». Η έννοια του κυριάρχου και της κυριαρχίας αποκτά το πλήρες νόημά της μόνο σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, όπου αποφάσεις πρέπει να ληφθούν άμεσα. Για τον Schmitt, λοιπόν, η έννομη τάξη θεμελιώνεται στην απόφαση και όχι σε μια απρόσωπη, θεμελιώδη νόρμα.⁴ Στην εξέλιξη όμως του κράτους δικαίου οι νόμοι κατανέμουν και προσδιορίζουν τις αρμοδιότητες, με στόχο την *αναβολή του ζητήματος της κυριαρχίας* (μας παραθέτει εδώ ο Schmitt το άρθρο 48 του γερμανικού συντάγματος του 1919, όπου μια περίπτωση έκτακτης ανάγκης κηρύσσεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας αλλά ο έλεγχος του κράτους βρίσκεται στο κοινοβούλιο. Επομένως, ένας είναι ο κυριάρχος και οι υπόλοιποι είναι επιμέρους μονάδες του κράτους).⁵

Έτσι, ο Schmitt υποστηρίζει ότι, κατ' ουσίαν, η κυριαρχία δεν καταργείται, αλλά αναστέλλεται. Τούτο, εφόσον το ενδεχόμενο της απόφασης για την αναστολή ή όχι των νόμων είναι, εκ των πραγμάτων, αδύνατον να αποκλεισθεί.⁶ Χρειάζεται, όμως να επισημάνουμε ότι η κατάλυση της έννομης τάξης δεν συγχέεται με την α-νομία, το χάος και την αν-αρχία. Αυτό που συμβαίνει είναι το ότι η επιβληθείσα τάξη δεν απορρέει από τους κανόνες που συγκροτούσαν το συγκεκριμένο νομικό καθεστώς. Διαπιστώνεται, έτσι, ότι ο όρος έννομη τάξη χωρίζεται σε δυο μέρη, όπου το καθένα δέχεται δια-

¹ Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη θεωρία περί κυριαρχίας*, μτφ Παναγιώτης Κονδύλης, Αθήνα, Λεβιάθαν 1994, σσ. 17-18.

² *Ο.π.*, σελ. 19.

³ *Ο.π.*, σελ. 27.

⁴ *Ο.π.*, σελ. 23.

⁵ *Ο.π.*, σελ. 27.

⁶ *Ο.π.*, σσ. 28, 29.

φορετική σημασία, αντιτιθέμενη, μάλιστα, σε εκείνην του άλλου. Για τον Schmitt, σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, ο ίδιος ο κυρίαρχος θα εγγυηθεί το δίκαιο μιας ορισμένης κατάστασης στην ολότητά του και όχι οι νόμοι του κράτους.

Η τάξη θα αποκατασταθεί με την παρέμβαση του κυρίαρχου (ο οποίος αποφασίζει κατ' ουσίαν αυθαίρετα) και έπειτα θα τεθούν οι νόμοι. Αυτή η θεώρηση βασίζεται στην αντίληψη ότι «δεν υπάρχει κανένας κανόνας που θα μπορούσε να εφαρμοσθεί σε ένα χάος». ⁷ Η κρατική εξουσία δεν χρειάζεται «να έχει δίκιο για να δημιουργήσει δίκαιο». ⁸ Επομένως, το δίκαιο τίθεται από τον κυρίαρχο, του οποίου η απόφαση υποκαθιστά την προσφυγή σε οποιαδήποτε καθολική αρχή. Υπό αυτούς τους όρους, σε αντίθεση τόσο με την φυσικο-δικαιική όσο και την καντιανή-θετικιστική παράδοση, ο Schmitt υποστηρίζει ότι οι εξαιρέσεις είναι εκείνες που τις περισσότερες φορές φτιάχνουν και επιβεβαιώνουν τους κανόνες: «το κανονικό δεν αποδεικνύει τίποτα, οι εξαιρέσεις αποδεικνύουν τα πάντα». ⁹

II. Το πρόβλημα της κυριαρχίας ως πρόβλημα του νομικού τύπου και ως πρόβλημα της απόφασης

Επιχειρώντας μια γενεαλογική προσέγγιση της νομικής έννοιας της κυριαρχίας, ο Schmitt εντοπίζει την αφετηρία της στις θέσεις που διατυπώνει ο Jean Bodin, οι οποίες ανταποκρίνονται στις πολιτικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα κατά τον 16^ο αιώνα. Πρόκειται για την ιστορική περίοδο, όπου κάνουν την εμφάνισή τους τα εθνικά κράτη στην Ευρώπη και όπου η απόλυτη μοναρχία συγκρούεται με τις νομοκατεστημένες τάξεις. Στο 18^ο αιώνα, η γερμανική πολιτειολογία προβαίνει στην εννοιολογική διάκριση μεταξύ κυριαρχίας και κράτους. Ασχέτως, πάντως, των σημασιολογικών μεταλλάξεων της κυριαρχίας διά μέσου των αιώνων, ο θεμελιώδης ορισμός της παραμένει ο ίδιος: «η κυριαρχία είναι ύψιστη, νομικά ανεξάρτητη, πρωτογενής εξουσία». ¹⁰ Ο συγκεκριμένος ορισμός ισχύει και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από διαφορετικά κοινωνικό-πολιτικά πλέγματα και σε διάφορες καταστάσεις καθώς δεν οριοθετεί τα διαφορετικά πολιτικά συμφέροντα. Έτσι η κυριαρχία καθίσταται ανεξάρτητη νομικά, πρωτογενής και ύψιστη. Επιπρόσθετα, δεν αντανakλά μια πραγματικότητα, είναι απλά ένα σύνθημα, ένα σημείο στο οποίο συγκλίνουν πολλά πράγματα. Ιδιαίτερα ενοχλητικό φαίνεται να είναι το σημείο όπου αναφέρεται ως «ύψιστη εξουσία».

Ο Schmitt θεωρεί πως κανένας μεμονωμένος παράγοντας δεν μπορεί να έχει σε τόσο υπερθετικό βαθμό κάτι που υπόκειται στην πραγματικότητα, όπως είναι η *πολιτική πραγματικότητα η οποία λειτουργεί με τη βεβαιότητα του φυσικού νόμου*.

Ο ίδιος εντοπίζει το πρόβλημα της έννοιας της κυριαρχίας σε αυτή τη σύνδεση μεταξύ εμπράγματης και νομικά ύψιστης εξουσίας. Αναζητά ένα δόκιμο όρο της νομικής

⁷ Ο.π., σελ. 28.

⁸ Ο.π., σελ. 29.

⁹ Ο.π., σσ. 30, 31, 32.

¹⁰ Ο.π., σελ. 37.

κυριαρχίας που να είναι απαλλαγμένος από τέτοιες ασάφειες. Ο Schmitt σε αυτό το σημείο στρέφεται ενάντια στον νεοκαντιανό Kelsen (παραποιώντας ως ένα σημείο τη θεωρία του), σύμφωνα με τον οποίο το κράτος προσανατολίζεται σ' ένα έσχατο θεμελιώδη κανόνα.¹¹

Η πρωτογενής τάξη - δηλαδή το σημείο των καταλογισμών, οι οποίοι συνιστούν και την ουσία της νομικής θεώρησης - ταυτίζεται σε αυτό το σημείο με το κράτος το οποίο είναι το καταληκτικό σημείο καταλογισμού. Εν συνέχεια, ο Kelsen ταυτίζει το κράτος με το σύνταγμά του, δηλαδή τον θεμελιώδη και έσχατο κανόνα. Ο Kelsen όμως εν τέλει λύνει αυτό το πρόβλημα της κυριαρχίας με το να το αρνείται! Θεωρεί ότι πρέπει να παραμερισθεί αυτή η ιδέα ριζικά. Ο Ολλανδός φιλόσοφος Krabbe¹² έχει ένα παρόμοιο συλλογισμό, σύμφωνα με την ανάγνωση του Schmitt, θεωρώντας πως «η διδασκαλία περί της κυριαρχίας του δικαίου είναι, ανάλογα με το πώς θέλει να το εκλάβει κανείς, είτε για την περιγραφή μιας πράγματι υφιστάμενης κατάστασης είτε ένα αίτημα, του οποίου η πραγμάτωση πρέπει να επιδιωχθεί».¹³

Επιπλέον, το σύγχρονο κράτος αντικαθιστά την κυριαρχία ενός φυσικού προσώπου και ενός πλασματικού νομικού προσώπου (νομικοί) με μια πνευματική δύναμη. Ο Krabbe θεωρεί ότι το κράτος διαμορφώνει το δίκαιο, δηλαδή την έννομη τάξη συμπεριόντων (η έννομη τάξη για τον ίδιο είναι το περί δικαίου αίσθημα που πηγάζει από την περί δικαίου συνείδηση των ομοεθνών¹⁴ και σε αυτό το σημείο ο Schmitt εντοπίζει δύο περιορισμούς : από την μία μεριά περιορίζεται το δίκαιο έναντι του συμφέροντος, από την άλλη μεριά υπάρχει περιορισμός στην πράξη της διακρίβωσης¹⁵).

Σύμφωνα με τον Schmitt το έννομο συμφέρον εδώ είναι το ύψιστο συμφέρον και η αξία της έννομης τάξης η ύψιστη αξία. Στη συνέχεια, ο φιλόσοφος επιχειρεί να εξηγήσει την εφαρμογή της απόφασης σε κανόνες. Αναφέρει ο ίδιος πως το ζήτημα της απόφασης άρχισε να απασχολεί την κοινωνία εν γένει σε μια περίοδο όπου οι οικονομικές συναλλαγές άρχισαν να γίνονται έντονες και οι συναλλασσόμενοι ενδιαφέρονταν ως επί το πλείστον για τη σταθμισμένη ακρίβεια των πραγμάτων. Δηλαδή, κατά πόσο μια προσφορά θα μπορούσε να αποφέρει σε κάποιον ένα μικρό κέρδος αλλά σίγουρο ή θα μπορούσε να του αποφέρει (πιθανόν) τεράστιο κέρδος.

Για τον Schmitt, η απόφαση έχει αυτοτελή αξία, όπως διαφαίνεται στις αποφάσεις των εκάστοτε κρατικών αρχών. Οι αποφάσεις αυτές, ακόμα και αν είναι εσφαλμένες, και ακόμη και αν βρίσκονται έκτος της έννομης τάξης, έχουν νομική ισχύ. Κάθε συστατικό στοιχείο της απόφασης είναι πάντα κάτι νέο, καθώς το υποκείμενο που αποφασίζει είναι πάντα διαφορετικό. Υπάρχει ένας κανόνας δικαίου ως κανόνας λήψεως μιας απόφασης, δεν μας λέει ποιος είναι υπεύθυνος για την απόφαση αλλά τον τρόπο με τον οποίο αυτή πρέπει να ληφθεί. Το ποιος είναι αρμόδιος δεν προσδιορίζεται, αφήνοντας έτσι ατέρμονα ανοικτό το εν λόγω ζήτημα. Επομένως για τον Schmitt σημασία έχει

¹¹ Ο.π., σελ. 38.

¹² Ο.π., σελ. 42.

¹³ Ο.π., σελ. 37.

¹⁴ Ο.π., σελ. 36.

¹⁵ Ο.π., σελ. 43.

ποιός έχει την εξουσία να διαμορφώσει τους νόμους και όχι ποιος λέει την αλήθεια. Ο Schmitt διατυπώνει επίσης την χομπσιανή άποψη περί υποταγής της εξουσίας.

Ο Hobbes, στο έργο του *Λεβιάθαν*, θεωρεί πως αν μια εξουσία υποτάσσεται στην άλλη, όπως η κρατική εξουσία υποτάσσεται στην εκκλησιαστική, τότε όποιος έχει αυτή την εξουσία υποτάσσει όσους έχουν την άλλη.

III. Πολιτική Θεολογία

Στο τρίτο κεφάλαιο της *Πολιτικής Θεολογίας*, ο Schmitt αναλύει τι είναι εν τέλει η πολιτική θεολογία και πώς η θρησκεία «παρεμβαίνει» σε όρους της νομικής του κράτους. Σε αυτό το σημείο, επανέρχεται στον ορισμό της κατάστασης έκτακτης ανάγκης ισχυριζόμενος ότι για τη νομική επιστήμη συνιστά το αντίστοιχο της έννοιας του θαύματος για τη θεολογία. Στο κράτος δικαίου, επικρατούν δύο διαφορετικές τάσεις, δηλαδή ο ντεϊσμός και ο θείσμος. Στην περίπτωση του ντεϊσμού, το θαύμα δεν είναι αποδεκτό, καθώς παρεμβαίνει στους νόμους της φύσης, καταλύοντας την κανονική λειτουργία της. Στην περίπτωση του θείσμου, το θαύμα δεν είναι αποδεκτό, καθώς παρεμβαίνει στους νόμους της φύσης εξαιρώντας τους, και ταυτόχρονα δηλώνει μια άμεση παρέμβαση ενός θεού που απλά δημιουργεί τον κόσμο και έπειτα τον αφήνει να λειτουργεί μόνος του.¹⁶ Με βάση τις θεωρίες των δύο αυτών τάσεων ο ντεϊσμός αρνείται, αναλογικά, και την παρέμβαση του κυριάρχου στην κρατούσα έννομη τάξη. Στον αντίποδα, είναι οι συντηρητικοί συγγραφείς που επιθυμούν την παρεμβατική δράση του θείου και, επομένως, στηρίζουν ιδεολογικά την άσκηση της εξουσίας με τρόπο αντίστοιχο της συνεχώς παρούσας απόλυτης θείας κυριαρχίας. Η παντοδυναμία ενός σύγχρονου νομοθέτη του κράτους μπορεί να μας οδηγήσει και προς μια θεολογική έποψη.

Ο νομοθέτης εδώ για τον Schmitt είναι το αόρατο πρόσωπο πίσω από τον κυρίαρχο, με άλλα λόγια η εκτελεστική εξουσία. Μέσω της εκτελεστικής εξουσίας το κράτος παρεμβαίνει παντού, ενεργοποιεί τον νόμο και έπειτα τον ακυρώνει δείχνοντας την ανωτερότητά του έναντι της νομοθεσίας.

Αυτή η πολιτική παραπέμπει στη θείστική θεολογία, και στην αντίληψη σχετικά με έναν θεό που μιλά μέσω ενός ηγέτη και μπορεί να αλλάξει τα πράγματα προς τα εκεί που θέλει. Πολλοί νομικοί χρησιμοποιούν τέτοιες, καθαρά θεολογικές, αντιλήψεις τις οποίες μεταμφιέζουν, ντύνοντάς τις με τους όρους της νομικής επιστήμης και της θεωρίας του κράτους. Ο Schmitt κατηγορεί ευθέως τους επιστήμονες που χρησιμοποιούν θεολογικές αντιλήψεις για να στηρίξουν τις θεωρίες τους ή/και τους νόμους ενός κράτους. Χρησιμοποιεί τον όρο *κοινωνιολογία των εννοιών* σε μία προσπάθεια να ερμηνεύσει το μείγμα θεολογίας–κοινωνίας–επιστήμης και να καταλήξει σε ένα επιστημονικό πόρισμα για μία έννοια όπως εκείνη της κυριαρχίας. Θεωρεί πως μια έννοια, όπως η κυριαρχία, πρέπει να εδράζεται στην επιστήμη. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της κοινωνιολογίας είναι ο άμεσος προσανατολισμός σε πρακτικά ενδιαφέροντα της ζωής

¹⁶ Ο.π., σελ. 117.

και του δικαίου.

Ενώ ο Schmitt βρίσκει την εννοιολογική δομή της κυριαρχίας να διαφέρει από εποχή σε εποχή. Παραδείγματος χάριν, η κοινωνιολογία της έννοιας της κυριαρχίας το 17^ο αι. καλείται να δείξει την ιστορικοπολιτική υπόσταση της μοναρχίας που ήταν σύμφωνη με τη δομή των μεταφυσικών εννοιών του 17^{ου} αιώνα. Δηλαδή, το ζητούμενο εδώ είναι να εξεταστεί αν η κοινωνική πραγματικότητα εκλαμβάνεται ως συνέπεια του τρόπου σκέψης και δράσης των ατόμων ή και το αντίστροφο. Με άλλα λόγια, η κοινωνιολογική υπόσταση της κυριαρχίας άλλοτε καλείται να δείξει την ιστορική-πολιτική υπόσταση του πολιτεύματος σε ένα μέρος της ανθρωπότητας, στηριζόμενη αρκετές φορές σε μεταφυσικές έννοιες.

«*Η μεταφυσική εικόνα που σχηματίζει για τον κόσμο ορισμένη εποχή έχει την ίδια δομή με ό,τι η ίδια θεωρεί πρόδηλο ως μορφή της πολιτικής οργάνωσης*»: αυτή η ταυτότητα συνιστά την έννοια της κοινωνιολογίας στην έννοια της κυριαρχίας.¹⁷ Για παράδειγμα, ο Carl Schmitt εντοπίζει την πολιτικοποίηση θεολογικών λόγων σε έργα του Rousseau.

Ο Boutmy (τον οποίο μελετά ο Carl Schmitt στην Πολιτική Θεολογία) γράφει πως το ιδεώδες του έννομου βίου για το Rousseau ήταν «*να μιμηθεί κανείς τα αμετάβλητα θεοπίσματα της θεότητας*».¹⁸ Αυτή η ρήση γίνεται κατανοητή στη συνάρτησή της με το μοναρχικό καθεστώς του 18^{ου} αιώνα και την παντοδυναμία του μονάρχη. Η εισβολή της θεολογίας στην πολιτική στο Rousseau έγινε αντιληπτή από κάποιους αναγνώστες.

Ένας από αυτούς ήταν και ο Boutmy, ο οποίος διατύπωσε την εξής άποψη: «*ο Rousseau εφαρμόζει στον κυρίαρχο την ιδέα των φιλοσόφων για τον θεό: μπορεί ό,τι θέλει, όμως δεν μπορεί να θέλει το κακό*».¹⁹ Το 17^ο αιώνα ο μονάρχης, τονίζει ο Atger, ταυτίζεται με τον θεό και έχει μέσα στο κράτος θέση ανάλογη με εκείνη που αρμόζει στο Θεό του καρτεσιανού συστήματος μέσα στον κόσμο. Ο Schmitt, εντοπίζει μια παραπλήσια αντίληψη στον *Λεβιάθαν* του Hobbes. Εδώ, παρά την πλήρη απαξίωση του ανθρώπου και την πλήρη φυσικοποίησή του, ο Hobbes μυθοποιεί το κράτος, καθιστώντας το πρόσωπο. Όπως υποστηρίζει ο Schmitt, εδώ δεν έχουμε φαινόμενο ανθρωπομορφισμού. Αντίθετα, πρόκειται για μια «*μεθοδική και συστηματική νομική αναγκαιότητα*».²⁰ Ο Schmitt διακρίνει σταδιακά πως αυτή η παντοδυναμία του μονάρχη και της απόφασης δεν ανήκουν σε ένα πρόσωπο αλλά στο λαό. Ο Sieyès διατείνεται: «*όπως και αν βούλεται ένα έθνος, αρκεί να βούλεται. Όλες οι μορφές είναι καλές και η βούλησή του πάντοτε υπέρτατος νόμος*».²¹

Ο Schmitt, παρά τις εκάστοτε θεωρίες που διατυπώθηκαν, θεωρεί ως βασικό πρόβλημα την ανάμειξη του θρησκευτικού στοιχείου στην πολιτική και την επιμονή αρκετών στοχαστών να ταυτίζουν το μονάρχη και τη βούλησή του με το Θεό και την παρδοσιακή χριστιανική πίστη. Θεωρεί πως η απόλυτη μοναρχία θεμελίωσε την κρατική

¹⁷ Ο.π., σελ. 78.

¹⁸ Ο.π., σσ. 79, 119.

¹⁹ Ο.π., σσ. 79, 80.

²⁰ Ο.π., σελ. 80.

²¹ Ο.π., σελ. 81.

εξουσία και τη διατήρησε μέσω της θρησκείας.

Συμπεράσματα

Στο βιβλίο του *Πολιτική Θεολογία* ο Carl Schmitt, όντας νομικός, επιχειρεί τη συγκρότηση της νομικής επιστήμης με αφετηρία την κατάσταση έκτακτης ανάγκης και την συγκρότηση του όρου της κυριαρχίας. Καμία όμως έννοια δεν διασαφηνίζεται, καθώς ο Schmitt συγχέει τους όρους «κράτος δικαίου» με την έννοια του κυριάρχου και την ανάληψη της εξουσίας από τον κυρίαρχο την κατάλληλη στιγμή. Ο κυρίαρχος αναδεικνύεται μέσα από μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, την οποία και πρέπει να αντιμετωπίσει λαμβάνοντας τις σωστές αποφάσεις. Σε κανένα σημείο στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου του όμως (όπου και επιχειρείται ο ορισμός της κυριαρχίας) ο Carl Schmitt δεν αναφέρεται στην κατάργηση αυτής της κυριαρχίας, μετά την επαναφορά της ευταξίας στην κοινωνία. Γίνεται μόνο λόγος για την αναστολή της. Ο Schmitt θεωρεί σίγουρο, πως με οποιονδήποτε τρόπο θα υπάρξει ένας κυρίαρχος που θα πρέπει να καταλύσει τους νόμους στην περίπτωση μιας έκτακτης ανάγκης. Είναι σαφές ότι ο Γερμανός νομικός υποστηρίζει ένα απολυταρχικό καθεστώς όπου πηγή της ευταξίας του κράτους αποτελεί ο ένας και μοναδικός κυρίαρχος. Ο Schmitt εδώ παραγνωρίζει το εξής: ο μερισμός της κυριαρχίας αργά ή γρήγορα θα επέλθει, καθώς ακόμα και σε καθεστώς απόλυτης μοναρχίας υπάρχει διαμερισμός της εξουσίας (π.χ ο μονάρχης διατάζει και κάποιοι επιωρίζονται το βάρος της εκτέλεσης της εντολής του κ.ο.κ).

Επιπλέον, το «κράτος δικαίου» δεν καταλύεται πάντα σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, ώστε να τεθεί θέμα κυριαρχίας σε κρίσιμες καταστάσεις. Επιπλέον, ο κυρίαρχος είναι ένα πρόσωπο που θα δράσει, προκειμένου να επαναφέρει την ευνομία και την ευταξία στην κοινωνία. Πώς όμως ο κυρίαρχος θα άρει τους κανόνες ενός «κράτους δικαίου» το οποίο προϋπήρχε, για να δημιουργήσει νόμους, έχοντας ως κριτήριο τα νέα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα; Ο Schmitt παρουσιάζει έναν κυρίαρχο που γεννιέται έξω από τον κανόνα και καλείται να δημιουργήσει κανόνες! Για τον ίδιο ο νόμος δικαίου έχει σημασία, όταν ερμηνεύεται από συγκεκριμένους ανθρώπους κάτω από ορισμένες συνθήκες.

Ο Schmitt, όμως, σε μια προσπάθεια να αποσαφηνίσει αυτό το σημείο, θεωρεί πως ο κυρίαρχος δεσμεύεται πολιτικά και νομικά από τους νόμους της φύσης (δηλαδή το σύνολο των αντικειμενικών κανόνων που διέπουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Οι φυσικοί νόμοι αφορούν την επίγεια αγαθότητα και χρειάζεται να συμπληρωθούν με ανθρωπίνους νόμους), όπως εκείνοι ορίζονται από το Hobbes. Ο Schmitt υποστηρίζει, πως αυτοί οι φυσικοί νόμοι υπάρχουν για να παρέχουν τη βάση για τις κρίσεις του κυριάρχου αλλά και για τα νομικά θέματα τα οποία υποχρεωτικά υπακούουν στην απολυταρχία. Σε κάθε περίπτωση όμως τα άτομα θα προτιμήσουν εκείνο που είναι 'φυσικό', όπως είναι η έννομη τάξη (δηλαδή νόμοι ικανοί να καθοδηγούν τη συμπεριφορά του ανθρώπου και να απαγορεύουν την αυθαίρετη εξουσία. Σημειωτέον πως ακόμη και ο νομοθέτης υπόκειται στο νόμο), παρά το χάος.

Ο Schmitt επιχειρεί επίσης να μελετήσει το πρόβλημα της κυριαρχίας ως πρόβλημα

του νομικού τύπου και ως πρόβλημα της απόφασης. Σε αυτό το σημείο παραποιεί τις απόψεις του Kelsen ταυτίζοντας (έως ένα σημείο) τη σκέψη του νεοκαντιανού φιλοσόφου με τις απόψεις του Krabbe. Η αδυναμία του Schmitt σε αυτό το σημείο έγκειται στην ελλιπή διάκριση μεταξύ πραγματικότητας και επιστήμης. Ο Kelsen αναγνωρίζει πως η νομική επιστήμη από τη φύση της δεν μπορεί να είναι κάτι διαφορετικό, πέραν από νόμους και διατάξεις, ούτε μπορεί να σχετίζεται με κοινωνιολογικές και πολιτικές θεωρήσεις. Ο Schmitt σε αυτό ακριβώς το σημείο σφάλλει. Επιχειρεί να 'εξηγήσει' την νομική επιστήμη μέσω της επιστήμης της κοινωνιολογίας και μέσω της πολιτικής, γεγονός που τον κάνει να συγχέει τη θεωρία του νομικού Kelsen με τη θεωρία των φιλελεύθερων νομικών όπως ο Krabbe. Ο Schmitt σε αυτό το σημείο εμφανίζεται δέσμιος των πολιτικών του προκαταλήψεων. Προσπαθεί μέσω της παραποίησης της θεωρίας του Kelsen να επιβεβαιώσει την αρχική του διατύπωση, ότι το «κράτος δικαίου», όπως το παρουσιάζει ο Kelsen, καθρεπτίζει μια φιλελεύθερη θεώρηση.

Ο Schmitt όμως, θεωρεί πως τα προβλήματα της νομικής επιστήμης πρέπει να τα αναζητήσουμε αλλού και κυρίως στο σημείο εκείνο όπου ο εκάστοτε κυρίαρχος χρησιμοποιεί το θρησκευτικό αίσθημα του λαού για να επιβάλει νόμους ή για να καταστήσει την κυριαρχία του 'συνειδησιακά' νόμιμη. Για παράδειγμα, κανείς δεν θα μπορούσε να αμφισβητήσει την εξουσία ενός μονάρχη 'ελέω Θεού' ή τις θεόπνευστες ιδέες ενός θρησκευτικού (-πολιτικού) ηγέτη. Αν λάβουμε υπόψιν την επιρροή που μπορεί να ασκήσει ένα θαύμα στη συνείδηση των πιστών, ο Schmitt θεωρεί πως μπορούμε ανάλογα να κατανοήσουμε και την επιρροή ενός απεσταλμένου εκ Θεού ηγέτη. Σημαντικοί φιλόσοφοι έχουν στηρίξει τις θεωρίες τους στην ύπαρξη ενός αγαθού Θεού που η βούλησή του γίνεται γνωστή στους ανθρώπους μέσω ενός πεφωτισμένου ηγέτη. Άρα η βούληση του ηγέτη ταυτίζεται με το θείο.

Η θεώρηση του Schmitt σε αυτό το σημείο δεν είναι λανθασμένη, περιβάλλεται όμως από υπερβολικό ζήλο. Η ιστορία έχει αποδείξει πως όταν οι άνθρωποι καταπιέζονται από τις αποφάσεις ενός ηγέτη ή ενός κυρίαρχου επαναστατούν.

Ο Schmitt θεωρεί, ορθά, πως το μοναρχικό πολίτευμα θεμελιώθηκε μέσω της χριστιανικής πίστης και διατηρείται μέσω αυτής. Πέραν τούτου όμως ο Schmitt θεωρεί πως σε όλα τα πολιτεύματα, όπως για παράδειγμα και σε εκείνο της συνταγματικής δημοκρατίας, υποβόσκουν τα οικονομικά συμφέροντα όλων όσοι καταλαμβάνουν υψηλές θέσεις. Θεωρεί πως ανάμεσα στον ατομικισμό και την απολυταρχία υπάρχει μια καθαρή διάκριση, η οποία όμως διάκριση δεν διαφαίνεται στα άλλα πολιτεύματα καθώς πάντα ελλοχεύει το προσωπικό συμφέρον και η ανάγκη για πολιτική και κοινωνική ανέλιξη. Στο τέλος, ο φιλόσοφος φαίνεται να μην διακρίνει μεγάλες διαφορές ακόμα και μεταξύ της αναρχίας και της δικτατορίας καθώς και οι δύο επιδιώκουν μια εξουσία η μεν γιατί θεωρεί πως κάθε εξουσία είναι καλή και η δε γιατί, για να καταλυθεί μια εξουσία, πρέπει να υφίσταται.²² Για τον Schmitt ακόμα και ο Μπακούνιν, ένας από τους μεγαλύτερους αναρχικούς του 19^{ου} αιώνα, αναγκάστηκε να γίνει στη πράξη ο δικτάτορας μιας αντι-δικτατορίας.

²² Ο.π., σελ. 107.

